

Arbetsmarknadsteorins nya kläder*

Den arbetsmarknadsteori som på senare tid importerats från USA gör anspråk på att presentera en "ny" och "mer nyanserad" syn på arbetslösheten, ofta i polemik mot de "traditionella" diskussionerna av konjunktur-, struktur- och friktionsarbetslöshet. Jag skall här försöka nyansera den syn på denna sk nya arbetsmarknadsteori som i ett par år fått stå oemotsagd i Ekonomisk Debatt. (Se Persson [1973], Wadensjö [1973], Dahlberg [1973], Siven [1974a] och Wretborn [1974].)

En ny dynamisk teori?

Den nya arbetsmarknadsteorin framställs som en *dynamisk* teori, t ex av Dahlberg [1973] och Wretborn [1974], därför att den studerar flöden på arbetsmarknaden och exempelvis ser en ökning av arbetslösheten som orsakad av att "tillflödet av arbetslösa är större än avtappningen" (Siven [1974a]). Detta kan också uttryckas på följande sätt: "En hög arbetslöshetssiffra kan t ex uppkomma genom att ett *litet antal individer* har mycket *långa arbetslöshetstider* eller genom att *många individer* har *korta arbetslöshetstider*;" (Persson [1973]).

Distinktionen mellan att *bli* arbetslös och att *förlbli* arbetslös är emellertid långt ifrån ny. Exempelvis säger Meidner [1954]:

Tekn lic ANTE FARM är forskningsassistent vid Institutet för social forskning. För närvarande sysslar han med utredningar om ungdomsarbetslöshet och nordisk arbetsmarknadsstatistik.

"Av betydelse är också arbetslöshetstidens längd. Samma genomsnittssiffra för arbetslösheten kan framkomma vid strukturellt eller individuellt betingad arbetslöshet för ett fåtal eller vid kortvarig anpassningsarbetslöshet för ett avsevärt antal personer."

Ett annat exempel är Skogh [1963]:

"Även om risk att *bli* arbetslös i våra samhällen kan föreligga för stora grupper på arbetsmarknaden, är det dock uppenbart att risken att *förlbli* arbetslös är mycket individuellt betingad och framför allt hänger samman med den enskildes yrkeskunskap samt förmåga att finna sig tillrätta i det skiftande näringslivet. Att bli arbetslös och att förlbli arbetslös representerar således två vitt skilda risker på en modern arbetsmarknad."

Polemik mot traditionell teori

Att den nya arbetsmarknadsteorin framställer gamla insikter som nya må vara hänt; det finns många sanningar som ständigt måste återupptäckas. Den nya arbetsmarknadsteoriens förespråkare tar emellertid samtidigt uttryckligen avstånd från de traditionella diskussionerna. Exempelvis säger Wadensjö [1973]:

"Speciellt gäller att den gängse uppdelningen av arbetslösheten i konjunktur-, struktur- och friktionsarbetslöshet har kommit att kännas alltmer otillfredsställande. Distinktionerna har dock aldrig varit helt klara. Man har haft problem när man sökt skilja ut vad som är konjunktur- och vad som är strukturarbetslöshet, och skillnaden mellan struktur- och friktionsarbetslöshet har varit långt ifrån klar."

* Föreliggande kritik av den "nya" arbetsmarknadsteorin ingår i Arbetsmarknadspolitisk statistik [1975]. Denna granskning av arbetsmarknadsverkets statistik gäller främst den omläggning av arbetsförmedlingsstatistiken som genomfördes den 1 juli 1974.

De nya arbetsmarknadsteoretikerna tycks uppfatta de traditionella diskussionerna av arbetslösheten som strävanden att *klassificera* arbetslöshet. En självklar och omedelbar följd av en sådan tolkning är uppfattningen att de oklara distinktionerna gör teorin oklar och därmed oanvändbar. Men denna tolkning är långt ifrån den enda möjliga och i vissa fall uppenbart felaktig. (Se t ex kap 1 i Skogh [1963].)

Den traditionella diskussionen gäller framför allt arbetslöshetens *orsaker*. Att identifiera de faktorer som betingar arbetslösheten och dess utveckling är en självklar utgångspunkt för sådana diskussioner. Visserligen tenderar man ibland att mekaniskt försöka hänföra olika delar av arbetslösheten till olika faktorer. Man försöker alltså se arbetslösheten som sammansatt av olika komponenter och varje komponent som orsakad av en faktor. En *sådan* strävan utgör ett försök att *klassificera arbetslösa* efter orsak.

När man emellertid i den traditionella diskussionen är mera realistisk och inser att arbetslösheten i allmänhet är ett *sammansatt* resultat av *flera* faktorer, där en faktor ibland dominerar, gör man inte därmed gränsen mellan olika typer av arbetslöshet oklar utan försöken att förklara arbetslösheten klarare (mer nyanterad)¹. Dessa element i den traditionella arbetslöshetsdiskussionen bör man ta till vara och utveckla, inte avfärda.

Arbetslöshetstidens längd

Vad erbjuder nu den nya arbetsmarknadsteorin i stället för traditionell teori? Man kan för det första konstatera att den nya arbetsmarknadsteorin begränsat sig till att framför allt studera de faktorer som bestämmer arbetslöshetstidens

längd. Den har alltså främst försökt besvara frågan varför personer *förblir* arbetslösa, inte varför personer *blir* arbetslösa.

Wadensjö [1973] hävdar att Edmund Phelps — en av teorins pionjärer — i sin indelning av arbetslöshet i "sökarbetslöshet", "väntarbetslöshet", "köarbetslöshet" och "spekulativ arbetslöshet" (!) endast skenbart klassificerar den arbetslöse efter orsak till att han *blivit* arbetslös. I själva verket utgör Phelps indelning "en indelning efter *beteende under arbetslöshet*". Denna tolkning förefaller rimlig, men det verkar också som om Phelps begränsar sin indelning till personer som "frivilligt" blivit arbetslösa eller "slutat på eget initiativ" för att använda Wadensjö's terminologi. Wadensjö utvidgar klassificeringen till personer som blivit arbetslösa av andra orsaker. Som orsaker anges "nyinträde på arbetsmarknaden", "driftsinskränkning" etc. Detta utgör emellertid en klassificering av arbetslösa, inte av arbetslöshetsorsaker. Den traditionella diskussionen gäller på denna punkt *orsakerna* till ungdomsarbetslöshet, driftsinskränkning etc.

Någon analys av den "frivilliga" arbetslöshetens sociala förutsättningar tycks fö inte ha gjorts inom ramen för den nya arbetsmarknadsteorin. Wadensjö [1973] noterar bara att den "frivilliga" arbetslösheten tycks vara ovanlig i Sverige, medan däremot Meidner [1954] ser den "frivilliga" arbetslösheten som betingad av företagets konkurrens om arbetskraft (arbetskraftsbrist, överfull sysselsättning).

Den nya arbetsmarknadsteorin har försökt förklara arbetslöshetens konjunkturvariationer med arbetslöshetstidens variationer och arbetslöshetens långsiktiga ökning med arbetslöshetstidens långsiktiga ökning. (Se t ex Siven [1974a].) Tillströmningen av nya arbetslösa kan visserligen ibland vara relativt konstant, såväl under en konjunkturcykel som under en längre tid, och det kan då vara naturligt att särskilt uppmärksamma de faktorer som bestämmer arbetslöshetstidens utveckling. Men man får inte därmed helt försumma att studera de faktorer som bestämmer den *nivå* som tillströmningen av arbetslösa har. Ty utan kunskap om dessa faktorer kan inte till-

¹ "Att klassificera människor efter olika orsaker till deras arbetslöshet är omöjligt. Den enda möjliga indelningen är att klassificera själva orsakerna till eller slagen av arbetslöshet i och för sig, framhåller Beveridge. Anledningen till att en person drabbas av arbetslöshet kan vara *en* sak; anledningen till arbetslöshetens fortbestånd kan bli en helt annan." Skogh ([1963], s 38). Skogh hänvisar till Beveridges klassiska arbete från 1909: *Unemployment: A Problem of Industry*.

strömningen av arbetslösa, och därmed risken att bli arbetslös, minskas.

Vilka faktorer bestämmer då arbetslöshetstidens längd enligt den nya arbetsmarknadsteorin? Man kunde vänta sig försök att förklara den trendmässiga ökningen av arbetslöshetstidens längd på senare tid i Sverige, men sådana försök görs inte vad jag kunnat finna.

Problemet kan formuleras mer precist med utgångspunkt från följande ekonomisk-politiska slutsats av Siven [1974a]:

”Det är de långa och resultatlösa arbetslöshetstiderna, långtidsarbetslösheten, som skall bekämpas, inte den del av arbetslösheten som är förbunden med den naturliga och nödvändiga rörligheten på arbetsmarknaden.”

Siven gör här en indelning av de arbetslösa i två grupper, en grupp av långtidsarbetslösa och en grupp av ”naturligt arbetslösa”. En ökning av den genomsnittliga arbetslöshetstidens längd kan bero antingen på att de långtidsarbetslösas arbetslöshetstid ökat eller på att andelen långtidsarbetslösa ökat. I det första fallet har de långtidsarbetslösas arbetslöshetsrisk ökat, i det andra fallet har den grupp av arbetare vars arbetslöshetsrisk är exceptionellt stor utökats. I båda fallen har de s k personliga arbetslöshetsriskerna förändrats.

Dessa ”personliga arbetslöshetsrisker” — och därmed den s k långtidsarbetslösheten — diskuteras utförligt i äldre litteratur. Exempelvis skriver Skogh [1963 s 27]:

”De personliga arbetslöshetsriskerna kan vara beroende av sådana förhållanden som lägre yrkesskicklighet, mindre allmän duglighet eller fysisk uthållighet. Även om den aktuella arbetslösheten i genomsnitt skulle vara ringa, kan en sådan arbetare få gå arbetslös långa tider, därför att i allmänhet de arbetare i första hand blir arbetslösa, vilkas kompetens och krav ej motsvaras av arbetsgivarnas värderingar av deras tjänster. Arbetslösheten tenderar under sådana förhållanden att koncentreras på vissa arbetare, och på grund av de skadliga verkningarna av en lång tids arbetslöshet kan dessa arbetares personliga arbetslöshetsrisk lätt komma att stiga.

Gjorda iakttagelser ger vid handen att de vilkas arbetslöshetsrisk är störst är dels

(1) den mindre yrkeskunniga arbetskraften, dels (2) de äldre arbetarna, dels slutligen (3) de arbetare som på grund av nedsatt arbetsförmåga eller psykisk belastning inte fått fast fot i något yrke.”

Detta citat antyder meningsfulla frågor som man kan försöka besvara i en analys av långtidsarbetslöshetens utveckling. Beror exempelvis långtidsarbetslöshetens ökning på att någon eller några av de ovan nämnda tre grupperna blivit större? Den nya arbetsmarknadsteorin antyder inte någon fråga. För Siven utgör långtidsarbetslöshetens utveckling endast ett tecken på att rörligheten på arbetsmarknaden har minskat.

Naturlig arbetslöshet

Låt oss så undersöka om den nya arbetsmarknadsteorin säger något om de faktorer som betingar arbetslösheten i övrigt, den arbetslöshet ”som är förbunden med den naturliga och nödvändiga rörligheten på arbetsmarknaden”. Denna formulering avslöjar i själva verket den nya arbetsmarknadsteorins nya syn på arbetslösheten. Arbetskraftens rörlighet är nu ”naturlig och nödvändig” och inte längre ”bristfällig” som i tidigare neoklassisk teori.

Men även den nya arbetsmarknadsteorin ser arbetslösheten som ett resultat av bristande anpassning mellan arbetskraftsutbud och arbetskraftefterfrågan. Till skillnad från den neoklassiska teorin före Keynes bedriver emellertid den nya arbetsmarknadsteorin systematiska studier av själva anpassningsprocessen. (Se t ex Siven [1974b].) Denna är sammansatt av *sökprocesser*, dels arbetsgivarnas arbetskraftssökande, dels arbetstagarnas arbetssökande, men det är framför allt arbetstagarnas ”beteende under arbetslöshet”, arbetssökningen, som studeras.

Eftersom såväl arbetskraftsutbudet som arbetskraftefterfrågan ständigt förändras måste sökprocessen ”pågå oavbrutet”. Det är emellertid inte bristande arbetskraftsrörlighet som gör att dessa sökprocesser tar tid utan *bristande information*: arbetstagarna har ofullständig information om arbetsplatserna och arbetsgivarna har ofullständig information om arbetstagarna. Anpassning — arbets-

sökning — informationsinsamling; det är i korthet den nya synen på arbetslösheten. I stället för parollen "öka rörligheten på arbetsmarknaden" förespråkar den nya arbetsmarknadsteorin parollerna "effektivisera sökprocesserna på arbetsmarknaden" och "förbättra informationen".

Den nya arbetsmarknadsteorin vilar alltså — också den — på en föreställning om arbetslösheten som orsakad av bristande anpassning mellan arbetskraftsutbud och arbetskraftsefterfrågan. Felet med denna föreställning är inte att den är falsk utan att den *definitions*mässigt är sann och därför otillräcklig som teori. I en marknadsekonomi finns det en arbetsmarknad, och *all* arbetslöshet kan "i sista hand" tolkas som balansbrist på denna marknad. Detta är ingen nyhet. Att "skillnaden mellan struktur- och friktionsarbetslöshet är . . . en fråga om grad, inte om art" (Siven [1974a]) konstaterar redan Skogh [1963], men denne diskuterar också gradskillnaden: "Strukturarbetslösheten skulle man kunna säga är en förstörad omsättningsarbetslöshet, där tidsmomentet fått en mera markerad plats och stundom gjort denna arbetslöshet till långtidsproblem."

Konjunkturarbetslöshet i traditionell diskussion är också ett resultat av balansbrist på arbetsmarknaden, men medan struktur- och friktionsarbetslöshet förutsätter likhet mellan arbetskraftsutbud och arbetskraftsefterfrågan för hela ekonomin — och jämviktsbrister inom vissa regioner, branscher och yrken — så orsakas konjunkturarbetslösheten av att arbetskraftsefterfrågan understiger arbetskraftsutbudet.

Den nya arbetsmarknadsteorin vänder sig uttryckligen mot den traditionella diskussionen av olika typer av jämviktsbrister. Siven [1974a] lyckas t o m med konststycket att "förklara" arbetslöshetens konjunkturvariationer i termer av den arbetslösas "förväntningar" och "minimikrav". Det visar sig emellertid att Siven tar ökningen av efterfrågan på arbetskraft för givna och endast diskuterar *de mekanismer* som gör att denna efterfrågeökning leder till minskad arbetslöshet. Han antyder dessutom en tes som är mycket diskutabel, nämligen att de arbetslösas *förväntningar* tenderar att

förändras under konjunkturuppgången på ett sådant sätt att de påtagligt motverkar den nedgång i arbetslösheten som ökningen i arbetskraftsefterfrågan i sig kan åstadkomma. Denna tes, som är mycket typisk för den nya arbetsmarknadsteorin, har, vad jag vet, inte något som helst empiriskt stöd.

Att konstatera förekomsten av olika typer av balansbrister och försöka avgöra om någon typ dominerar den aktuella arbetslöshetsituationen utgör visserligen inte någon analys i egentlig mening av arbetslöshetens orsaker. En sådan måste gå vidare och försöka förklara *hur dessa olika typer av balansbrister uppkommer*. De faktorer som betingar arbetslösheten och dess utveckling är framför allt de faktorer som betingar arbetskraftsutbudets och arbetskraftsefterfrågans sammansättning och utveckling. Den traditionella arbetslöshetsdiskussionen tar i alltför stor utsträckning dessa faktorer för givna och är därför otillräcklig.

Den nya arbetsmarknadsteorin vänder sig emellertid inte mot denna otillräcklighet utan accepterar den. I själva verket är man på denna punkt ännu mindre nyanserad än den traditionella teorin, därför att man vägrar att diskutera de olika typer av arbetslöshetsrisker som olika typer av balansbrister på arbetsmarknaden är förknippade med: "Det nya synsättet på arbetsmarknaden innebär inte endast att friktions- och strukturarbetslösheten uppfattas som relativt likartade fenomen. Även konjunkturarbetslösheten ses som ett resultat av samma mekanismer" (Siven [1974a]).

Arbetsökning

Den nya arbetsmarknadsteorin studerar alltså framför allt arbetstagarnas "beteende under arbetslöshet", arbetsökningen. Man försöker också urskilja olika typer av arbetsökning och därmed olika typer av arbetslöshet: "sökarbetslöshet", "väntearbetslöshet" och "köarbetslöshet".

För Wadensjö [1973] är en sådan indelning "självkänt av stort intresse. En person som är arbetslös söker, väntar och/eller står i kö efter arbete". Den som inte nöjer sig med detta kan studera de definitioner och exempel som Waden-

sjö ger. Av dessa framgår att väntearbetslöshet och köarbetslöshet betingas av speciella balansbrister på arbetsmarknaden; i det förra fallet en balansbrist som är typisk för byggnadsindustrin (med en i tid och rum starkt varierande arbetskraftsefterfrågan) och i det senare fallet en balansbrist som är typisk för bruksamhällen (vars arbetskraftsefterfrågan domineras av en enda arbetsgivare).

En sådan distinktion är inte främmande för traditionell teori.

Paradoxalt nog gäller distinktionen mellan väntearbetslöshet och köarbetslöshet enbart arbetslöshetens förutsättningar. Någon skillnad i *beteende* förefaller svår att fastställa. (Att stå i kö är detsamma som att vänta.) Den "aktiva arbetssökningen" i betydelsen "informationsinsamling" kan emellertid skiljas från väntan på arbete, "passiv arbetssökning", och man kan också tala om olika typer av informationsinsamling, beroende på vilka informationskanaler som används.

En sådan indelning av den arbetslöses beteende under arbetslöshet är relevant för den nya arbetsmarknadsteorins diskussion av den arbetslöses val mellan olika typer av arbetssökning. Denna diskussion, jämte diskussionen av den arbetslöses val mellan att avbryta och fortsätta sökandet och diskussionen av de förväntningar ("aspirationsnivåer") som styr dessa val utgör teorins kärna.

Den arbetslöses förväntningar och val påverkar naturligtvis arbetslöshetstidens längd. Men såväl den institutionella ramen för arbetssökningen som arbetsmarknadens balansbrist påverkar indirekt arbetslöshetstidens längd genom att utgöra *förutsättningar* för den arbetslöses förväntningar och val. Att ta dessa förutsättningar för givna är helt främmande för den traditionella arbetslöshetsdiskussionen. I själva verket ställer den nya arbetsmarknadsteorin den traditionella teorin på huvudet genom att ta förutsättningarna för arbetssökningen för givna och därigenom begränsa diskussionen till *de arbetssökandes beteende*. Det är endast detta beteende som den nya arbetsmarknadsteorin behandlar mer "nyanserat" än den traditionella teorin.

Beteendet under arbetslöshet påverkar självfallet arbetslöshetstidens längd och

därmed arbetslöshetens omfattning. Studier av arbetssökningen är alltså inte ointressanta eller oviktiga. Det är däremot *otillräckliga* i en analys av arbetslöshetens orsaker, därför att också andra — och viktigare — faktorer, genom att utgöra förutsättningar för arbetssökningen, påverkar arbetslöshetstidens längd.

I regel diskuterar också den nya arbetsmarknadsteorin de institutionella förutsättningarnas betydelse för arbetslösheten, även om analysen begränsas till arbetsmarknadens informationssystem, det system för informationssamling som utnyttjas av arbetssökande som söker arbete och av företag som söker arbetskraft. Detta informationssystem är naturligtvis mycket väsentligt, men att se arbetslösheten som enbart ett informationsproblem utgör också en begränsning av analysen som är främmande för den traditionella arbetslöshetsdiskussionen.

Det finns andra institutionella förhållanden än informationssystem som har betydelse för riskerna att bli och förbli arbetslös. När emellertid anhängare av den nya arbetsmarknadsteorin någon gång diskuterar sådana förhållanden, tenderar de att framkasta hypoteser utan något som helst empiriskt stöd och utan något som helst försök att göra diskussionen "nyanserad". Ett exempel är föreställningen att förbättrade arbetslöshetsunderstöd är en viktig förklaring till ökad arbetslöshet (Persson [1973]).

För att bli relevant för diskussionen om arbetslösheten och dess orsaker måste emellertid den nya arbetsmarknadsteorin inte bara analysera arbetssökningens institutionella förutsättningar mera systematiskt utan också, och framför allt, utvidga analysen till de balansbrister på arbetsmarknaden som betingar arbetssökningen².

Referenser

- Arbetsmarknadspolitisk statistik*, [1975], granskningspromemoria nr 8, Riksdagens revisorers kansli, Stockholm
Dahlberg, L., [1973], "Den nya arbetsmarknadsteorin", *Ekonomisk Debatt*, nr 8
Meidner, R., [1954], *Svensk arbetsmarknad*

² Exempel på en sådan utvidgning har de nya arbetsmarknadsteoretikerna själva gett; jämför Sivens diskussion av hur konjunkturläget påverkar sättet att söka arbete (Siven [1974b] s 355 f).

vid full sysselsättning, Stockholm

Persson, I., [1973], "En arbetsmarknadsteori för 70-talet", *Ekonomisk Debatt*, nr 7

Siven, C.-H., [1974a], "Arbetslösheten och den nya arbetsmarknadsteorin", *Ekonomisk Debatt*, nr 1

— [1974b], "Informationsströmmar, sökbe-
teende och friktionsarbetslöshet", *Orts-*

bundna levnadsvillkor, SOU 1974: 2

Skogh, S., [1963], *Arbetets marknad*, Uppsala

Wadensjö, E., [1973], "Arbetslöshetsbegrepp", *Ekonomisk Debatt*, nr 8

Wretborn, C., [1974], "Extern och intern arbetsmarknad", *Ekonomisk Debatt*, nr 2